

EL JANSENISME EN EL PENSAMENT DE FÈLIX AMAT (1750-1824), ARQUEBISBE DE PALMIRA

per Ramon CORTS I BLAY

L'estudi de la figura de Fèlix Amat de Palou (Sabadell, 1750 - Barcelona, 1824), arquebisbe *in partibus* de Palmira i confessor de Carles IV (1805-1808), fa aparèixer aquest personatge dins l'àmbit català i espanyol com una mostra de la cultura eclesiàstica europea del segle XVIII, sintetitzada pel P. Miquel Batllori amb aquestes paraules:

«Tota la cultura eclesiàstica del segle XVIII europeu es mou entre dos pols: regalisme i jansenisme. No són dos pols antagònics, perquè estan units per un eix interior que els dóna íntima coherència; però que són dos pols distints. El regalisme és, essencialment, una concepció jurídica laica sobre les relacions entre l'Estat i l'Església. El jansenisme, una concepció particular de l'essència més interna de la vida interna de l'Església, que només en un segon moment arribarà a tenir implicacions regalistes: aquest segon moment fou, precisament, el dels últims decennis del segle XVII i tot el XVIII.»¹

Dels dos pols de la cultura eclesiàstica del Set-cents a què, suara, s'ha al·ludit, regalisme i jansenisme, cal dir que, al nostre albir, el segon juga un paper decisiu en les diverses manifestacions del pensament de Fèlix Amat. En efecte, el jansenisme determina el capteniment cultural de l'arquebisbe de Palmira enfront, sobretot, de la Il·lustració, i és el que informa la seva teologia i eclesiologia política.

---

1. M. BATLLORI, *Les relacions culturals hispano-franceses al segle XVIII*, dins: Íd., *Catalunya a l'època moderna*, Barcelona 1971, p. 404. L'estudi sobre Amat al qual més amunt ens referim és *El pensament teològic-polític de Fèlix Amat (1750-1824), Arquebisbe de Palmira*, que presentarem com a tesi doctoral el dia 6 de desembre de 1990 a la Facultat d'Història Eclesiàstica de la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma. Una primera aproximació a Amat és el nostre article *Fèlix Amat de Palou i Pont (1750-1824) i Fèlix Torres i Amat (1772-1847), dos bisbes catalans acusats de jansenisme*, dins *RCatT VII* (1982) 235-278.

1. *Il·lustració*

Respecte a Amat i la Il·lustració, la nostra opinió és que hom no pot parlar *tout court* de l'arquebisbe de Palmira com d'un il·lustrat, sinó més tost com d'un pre-il·lustrat amb un considerable retard cronològic. En allò que més s'acostà a la Il·lustració plena, ultra algunes intuïcions de redreçament cultural i econòmic, fou en la progressiva radicalització del seu reformisme eclesiàstic. És clar que aquí ens referim al concepte d'«Il·lustració» entès com a assimilació d'aquelles idees prevalentment reformistes de les *Lumières* que no entraven en contradicció amb la fe ni amb l'absolutisme monàrquic².

En la figura de Fèlix Amat existeixen sens dubte diversos trets que l'acosten a alguns punts de la versió hispànica de l'esperit de les *Lumières*. Aquest vessant de la seva personalitat és degut principalment al pes que sobre ell tingué el bisbe Josep Climent de Barcelona i l'arquebisbe Armanyà de Tarragona³. Així hom pot veure Amat, patge i capellà de Climent, relacionant-se ben prest, mercès a les coneixences del seu ordinari, amb alguns exponents de l'*élite* il·lustrada de la ciutat comtal, amb el servita Bonfill Piquer, l'agustí Armanyà, el premonstratenc Jaume Caresmar, o amb altres *eclairés* de fora com els valencians Francesc Pérez Bayer i Joan Manuel Sisternes. Així mateix, gràcies a Climent el catedràtic Amat mantingué una estreta col·laboració amb el planter de professors i estudiants que el bisbe féu al Seminari de Barcelona: Salvador Puig, Joaquim Esteve, Josep Bellvitges, Josep Pau Ballot, Jaume Cesat.

Gràcies també als lligams de Climent amb la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, Fèlix Amat entrà en relació amb aquest ateneu, fins a esdevenir-ne soci. La pertinença a l'Acadèmia, cal considerar-la semblantment com un signe de la inquietud que Amat experimentava per la Barcelona «il·lustrada». A la Reial Acadèmia de Bones Lletres, Amat establí contacte amb fra Pere Nolasc Mora, Antoni de Capmany i Josep Vega i de Sentmenat. Aquest darrer personatge, juntament amb Ramon Llätzer de Dou, permeté al futur arquebisbe de Palmira d'iniciar una ferma vinculació amb la Universitat de Cervera. Fèlix Amat, que des de Tarragona seria corresponsal de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, es relacionà també amb erudits d'altres centres científics i culturals

2. Sobre aquesta accepció de la «Il·lustració», hom trobarà una succinta bibliografia i informació en el nostre report *Jansenisme i regalisme a l'època de Carles III. Algunes observacions sobre l'episcopat català: Climent, Armanyà, Amat*, dins *Catalunya a l'època de Carles III. Segon Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes*, I, Barcelona 1988, pp. 392-393. Del mateix tema tracta el professor E. MOREU-REY, *Alguns aspectes de la «Il·lustració»*, dins *Catalunya a l'època de Carles III*, II, pp. 199-207.

3. Sobre aquests dos personatges existeixen els exhaustius estudis de F. TORT MITJANS, *El obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1791), contribució a la història de la teologia pastoral tarraconense en el siglo XVIII* (= Fundació Mossèn Josep Sanabre 2), Barcelona 1978, i *Biografía Histórica de Francisco Armanyà OSA, Obispo de Lugo, Arzobispo de Tarragona (1713-1803)*, Villanueva y Geltrú 1967.

barcelonins, amb Bonaventura Gassó de la Junta de Comerç, Francesc Salvà i Campillo del Reial Estudi Clínic. Agustí Ginesta del Col·legi de Cirurgia i amb el P. Josep Martí, que amb els PP. Caresmar i Jaume Pascual formaven l'anomenada escola històrica del monestir de Bellpuig de les Avel·lanes.

A Tarragona, el canonge Amat amb l'arquebisbe Armanyà continuà en la mateixa línia del reformisme «il·lustrat» que inicià a Barcelona al costat del seu mestre Climent. Així, tant l'arquebisbe com el magistral de la seu tarragonina intervingueren de manera activa en la fundació de la *Sociedad Económica de Amigos del País*, el primer com a director i Amat com a secretari d'aquesta institució eminentment «il·lustrada», i per a la qual escriví els estatuts⁴. Per a aquesta societat, el seu secretari elaborà un *Discurso sobre la industria de telas de algodón*, que en opinió de l'economista Ernest Lluch suposa el plantejament més ampli sobre la indústria tèxtil que mai hagués estat fet en la *Sociedad de Amigos del País* de Tarragona⁵. Entre les activitats d'aquesta organització sobresurt la de la renovació de la pedagogia popular, inspirada en les intuïcions de Mn. Josep Pau Ballot i difoses a Tarragona pel seu amic Fèlix Amat que comptava amb l'estreta col·laboració del botànic i pedagog Antoni Martí. Amb això, el canonge magistral prosseguia a Tarragona l'obra de Climent a Barcelona en crear escoles gratuïtes que s'emmirallaven en la metodologia de les *pétites écoles* de Port-Royal, i per a la qual cosa comptà amb l'entusiasme dels seus joves clergues Ballot i Amat⁶.

Durant la seva estada a la seu primada de la Tarraconense (1785-1803), el canonge Amat contragué una ferma amicícia amb alguns dels seus companys del capítol catedralici preocupats com ell per la renovació de la ciència i de la cultura: Antonio Berdejo, Carlos González de Posada i Josep Falomir, tots tres prou coneguts en els centres «jansenistes» de Madrid. Amb un altre canonge, Ramon Foguet, i amb González de Posada compartí a més llur comuna afecció per l'arqueologia, de la qual és tan rica l'antiga Tàrraco. En la mateixa direcció de l'antiguitat clàssica, Amat, bon coneixedor dels autors grecs i llatins, tingué una especial cura a formar el seu nebot Fèlix en el coneixement de la llengua grega —com també de

4. F. TORRES AMAT, *Vida del Ilmo. Sr. D. Félix Amat*, Madrid 1835, obra seguida d'un riquíssim *Apèndice*, Madrid 1838. Aquests dos escrits cal considerar-los com la font més important, malgrat la seva parcialitat, per al coneixement de la persona i obra de l'arquebisbe de Palmira. Un estudi sobre el nebot de F. Amat és el de J. BARRIO BARRIO, *Félix Torres Amat (1772-1847). Un obispo reformador*, Roma 1976. Totes les obres d'Amat, com també una abundantíssima documentació sobre l'arquebisbe de Palmira, hom ho trobarà en el *Seminari d'Història Ecclesiàstica Contemporània* dirigit per Mn. Joan Bonet i Baltà i dipositat a la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona.

5. E. LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme*, Barcelona 1973, p. 155.

6. A. GALÍ, *Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà. L'escriptor. L'ambient*, Barcelona 1953, pp. 286-291. Vegeu també TORT MITJANS, *El obispo de Barcelona Josep Climent* 83, n. 17; 111, n. 48.

l'hebrea— i a fer-li adquirir la perfecció de la llatina. Més tard, gràcies a la intimitat de què gaudia amb Armanyà, el magistral treballà perquè el prelat concedís a Fèlix Torres i Amat la primera càtedra de Sagrada Escripura fundada al seminari tarragoní pel mateix arquebisbe.

Quan Amat era encara a Tarragona, aparegué la seva *Historia eclesiàstica* en tretze volums (1799-1803). Aquesta obra palesa una bona coneixença dels principals historiadors de diverses èpoques, com també de les fonts de la història. A tall d'exemple, podríem assenyalar els autors dels quals Amat fa més manlleu. En primer lloc, Fleury, seguit de Baronio i Rinaldi. Després vénen Alexandre, Thomassin, Tillemont, Orsi i Le Plat. Les fonts més emprades són les que editaren Ceillier, Hardouin, els Bol·landistes i Berardi. Pel que fa a la història de l'Església d'Espanya, els historiadors de qui Amat més parla són Mariana, Flórez, Masdéu, Marca, etc. És fàcil d'adonar-se que la majoria d'autors utilitzats són els qui en diríem de tendència gal·licana i episcopalista.

Fèlix Amat, el darrer any de la seva permanència a Tarragona pogué veure la publicació del *Diccionario catalán-castellano-latino* (1803) encapçalat pels noms de J. Esteve, J. Bellvitges i Antoni Jutglà i Font, tot i que Amat, tal com diu el seu biògraf, és el qui hauria d'haver figurat com l'autor principal d'aquesta obra. L'objectiu del *Diccionario*, hom el descobrirà en el seu *Prólogo* escrit pel mateix Amat; a saber, primordialment l'ensenyança del castellà i del llatí. Podríem dir, doncs, que F. Amat, com també, amb les diferències que calgui establir, els germans Fèlix i Ignasi Torres i Amat, Vega, Dou, Capmany i els catedràtics del Seminari de Barcelona Esteve, Bellvitges i fins Ballot cultivaren tothora amb esforçada dedicació la llengua castellana i s'adheriren a la política lingüística del despostisme il·lustrat que marcava el govern de Madrid; tanmateix, mai no abandonaren, excepte Capmany, l'interès pel català. A parer nostre, això és un exemple de la captivença de molts «il·lustrats» espanyols de la segona meitat del segle XVIII envers la llengua i cultura pàtries. Una actitud que, partint de coordenades culturals i polítiques diverses de la Renaixença, i precisament per això, pot ésser presentada com el tarannà propi d'aquells qui pertanyen al que hom entén per Pre-renaixença.

«No hem d'exigir [com diu Rubió i Balaguer seguint Miquel i Vergés] que a la feble claror que començava aleshores a il·luminar la consciència de la dignitat de la llengua pròpia, trobessin els escriptors les mateixes expressions que, a més d'un segle i mig de distància, voldríem llegir nosaltres en llurs obres. Moltes iniciatives que han estat després altament renovadores van començar a circular sota etiquetes que a distància semblen desorientadores.»⁷

7. J. RUBIÓ I BALAGUER, *Història de la literatura catalana* III, Montserrat 1986, pp. 37-38. Vegeu també A. COMAS, *Història de la literatura catalana, part Moderna*, dins: M. de RIQUER, *Història de la literatura catalana* V, Barcelona, pp. 171-173, 206-249.

Una altra testimoniança de l'adhesió de Fèlix Amat a la política empresa pel govern, sobretot arran de la reial cèdula de 1768, la trobem en les *Constituciones del Seminario Episcopal de Barcelona* (1784) encarregades a Amat pel bisbe andalús Gabino Valladares. Vet aquí un extracte de les esmentades Constitucions:

«No menos necesario a los seminaristas es hablar y escribir con propiedad el idioma dominante en el Reino; para lo cual si en todos los lugares se necesita particular atención y estudio ha de ser mayor sin duda en un país, en que no es el idioma vulgar [...] Y para que lleguen a hablarlo con desembarazo ordenamos que en todos los actos públicos de la capilla, estudio y cualesquiera otros del Seminario, sea siempre el castellano el idioma común. Pero al mismo tiempo, para que este uso nunca degenerare en una confusa mezcla del idioma castellano y catalán, mandamos que la conversación de después de haber comido sea casi siempre sobre la propiedad de la lengua castellana, notando con especial cuidado sus diferencias con la catalana. Y encargamos al Vicerector y Catedráticos, que en el exámen de las traducciones del latín, y de todo lo que en castellano escribiesen los Seminaristas, celen no menos que la inteligencia del latín, la propiedad de voces y frases, y la buena ortografía en castellano. A más dejamos al arbitrio del Director el valerse de los estímulos que según las circunsntancias juzgare más eficaces para mantener y fomentar en todos los Seminaristas el deseo de poseer perfectante el idioma nacional.»⁸

Fèlix Amat, doncs, com els bisbes Climent i Valladares, experimentà i donà el seu suport —a causa també, és clar, de la força de les circumstàncies— a un dels vessants jurisdiccionalistes del temps de Carles III que es traduï en la castellanització de la vida intel·lectual i pastoral de l'Església catalana.

Com una altra mostra de la preocupació d'Amat per la renovació cultural i pedagògica, podríem encara assenyalar, amb les degudes limitacions, un altre escrit del director del seminari barceloní, les *Institutiones Philosophiae* (1778-1782).

El bisbe Climent, que combregava amb els ideals reformistes que en l'ensenyança de la Filosofia animaven alguns membres del clergat regular de Barcelona com Armanyà i Piquer, i esperonat pel desig de desterrar de les aules del seminari els manuals filosòfics dels jesuïtes, comissionà Fèlix

---

8. *Constituciones del Seminario Episcopal de Barcelona*, Barcelona 1784, pp. 109-111. D'aquestes constitucions i del *Methodo o plan de estudios* de 1770 del Seminari de Barcelona, en tracta J. BONET I BALTA, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*, Abadia de Montserrat 1984, pp. 86-99.

Sobre la mateixa idea de fer prevaler al Seminari de Barcelona l'ús del castellà sobre el català, l'arquebisbe Amat hi insistirà encara en 1807 amb motiu de la consulta general adreçada als claustres universitaris i altres centres de formació eclesiàstica per a la reforma del pla d'estudis. «En Cataluña [deia Amat] es necesario que se enseñen los rudimentos de la gramática castellana, antes o al mismo tiempo que los de la latina [...] La enseñanza de este Seminario [de Barcelona] empezará por la gramática Castellana [...]» (*Apuntes sobre la reforma de estudios del Seminario de Barcelona* [autògraf d'Amat] [1807]: *Arxiu Torres Amat* (= ATA) G63 R.5.594 [21-22]).

Amat per l'elaboració d'un text de filosofia per al Seminari de Barcelona. Amat, segons el desig del seu bisbe, havia de compondre un curs de filosofia d'orientació clarament aristotèlica, però despullant-lo de les *qüestions inútils* que apareixien en el manual de Goudin i en altres del Set-cents. En això, en efecte, convertí Amat els diversos volums de les *Institutiones Philosophiae*. L'autor d'aquesta obra escriví, doncs, un manual de filosofia escolàstica, i si no anà més enllà d'això fou perquè, ultra la situació intel·lectual del Seminari de Barcelona que no li permetia d'introduir gaires innovacions, a Amat ja li anava bé l'orientació donada per Climent. L'única cosa que potser respondria a la iniciativa personal de Fèlix Amat, que pel que fa a la física estava disposat a escriure-la des de la perspectiva newtoniana, seria el seu desig d'incorporar a les *Institutiones Philosophiae* alguns temes científico-tècnics de més actualitat aleshores. Heus ací com això és explicat pel seu nebot Fèlix:

«Tenía ideado [Amat] el añadir un tratadito de física experimental y algunas nociones de botánica, de geología y de economía para los jóvenes eclesiásticos, y especialmente los que habían de seguir la carrera de párrocos, tuviesen en las aldeas y lugares una diversión al paso que honesta y amena, muy útil y provechosa a sus feligreses. En suma, la constante opinión del Sr. Amat en esta materia fue que el clero debía ponerse al nivel de los descubrimientos útiles que se hacían cada día en las ciencias físicas; y que si era perjudicial para las ciencias eclesiásticas el desterrar enteramente de las escuelas el uso de los silogismos, y usar exclusivamente del método *socrático* o doctrinal, también lo era el querer tratar todas las cuestiones con un método puramente matemático.»⁹

Tanmateix, el que acabem de recollir segons el testimoni de Fèlix Torres i Amat quedà sols en un simple projecte que no fou dut a terme.

Com ja remarcà Frederic Clascar, el fet que Amat no hagués estat més innovador tingué molta transcendència per a l'*estancament* de la bona filosofia¹⁰, sobretot si hom té en compte que les *Institutiones Philosophiae* foren obra de text de diversos seminaris i convents tant catalans com d'Espanya i de les seves colònies¹¹. És una llàstima, doncs, que Fèlix Amat no ha-

9. TORRES AMAT, *Vida* 20. El professor Lluch diu que Amat escriví també una *Disertación sobre las necesidades que tiene España de hacer más generales los conocimientos de la moderna agricultura*. Esmenta igualment que el bisbe de Vic, Manuel de Artalejo, es proposà d'establir una càtedra d'Agricultura al seminari i que pensà en F. Amat per a ocupar-la. LLUCH, *Pensament econòmic* 158 i 165. Aquest autor, tanmateix, no dóna la referència arxivística o bibliogràfica sobre aquestes qüestions. Nosaltres no hem trobat cap senyal de la *Disertación* ni de l'al·ludida càtedra d'Agricultura.

10. F. CLASCAR, *Estudi sobre la filosofia a Catalunya en el segle XVIII*, Barcelona 1918, p. 31.

11. Sabem que les *Institutiones Philosophiae* foren el text adoptat almenys pels seminaris de Barcelona, Vic, Tarragona, Lleida, Girona, la universitat de Cervera, i els de Badajoz, Còrdova, Segòvia i Astorga. Fora de la Península aquesta obra fou seguida en els col·legis dominics de *Santo Domingo* de Monterrey i de *Santo Tomás* de Manila fins ben entrat el segle XIX.

gués fet un pas més decidit en la direcció del redreçament dels estudis filosòfics impartits en els seminaris on tants seglars i clergues catalans —com Balmes i, molt més tard, el bisbe Miralles— foren introduïts en aquesta disciplina sota el guiatge de les *Institutiones Philosophiae*. A partir de 1824, arran del pla de Calomarde, el manual d'Amat va ésser paulatinament abandonat per la majoria de centres que fins aleshores l'havien seguit, tot i que, com acabem de veure-ho, continuà essent utilitzat força temps després d'aquesta data¹².

A la vista d'aquestes notes del pensament de Fèlix Amat acabades de ressenyar: l'interès pel redreç cultural i pedagògic, la sol·licitud per la reactivació de l'agricultura i de la indústria, i el gust per la història i pels estudis pràctics i teòrics en general, trets més propis de la Pre-il·lustració que de la Il·lustració plena; hi ha, en canvi, en Amat altres característiques que, certament, no ajuden gaire a considerar-lo com un *eclairé*; val a dir, la seva visió més tost pessimista de la natura i de la llibertat humanes, la desconfiança respecte a la capacitat de l'home per a assolir la felicitat intramundana¹³, el rigorisme que expressen les seves diatribes contra la relaxació i el luxe¹⁴ i la dificultat per a abordar més críticament de com ho féu les noves tendències filosòfiques i fins teològiques del seu temps¹⁵.

Ni que sigui avançant-nos a un altre tema, pensem que la captivença d'Amat —diríem tan poc «il·lustrada»— en relació als punts acabats d'annotar ha d'ésser relacionada amb tot el que després comentarem sobre el moviment jansenista. En poques paraules, no és possible que hom es refereixi a l'arquebisbe de Palmira com a un «il·lustrat», sense ulteriors matisacions, a la manera que en foren altres personatges de les *Aufklärungen* catòliques europees com, per exemple, Genovesi, Spedalieri i Baretti per citar-ne només alguns d'italians.

12. Sobre el que hem dit de Balmes i del bisbe Josep Miralles, ens remetem respectivament a BATLLORI, *L'escola cervarina i la seva projecció europea*, dins ÍD., *Vuit segles de cultura catalana a Europa*, Barcelona 1958, p. 186, i a J. R. CARRERAS, *Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis que il·lustren aquesta Acadèmia*, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 12-13 (1925-1928) 292-293. Les *Institutiones Philosophiae* foren també motiu de polèmica. En efecte, Mn. Joaquim Llaró de la Societat Filosòfica de Barcelona atacà dues vegades aquesta obra en 1828. La Universitat de Cervera, de tradició jesuítica, presentà igualment batalla a les *Institutiones*. El seu canceller, Ramon Llätzer de Dou, es referí al manual d'Amat com a un text emholcallat per les *tenebres del peripat* (I. CASANOVAS, *Josep Finestres. Estudis biogràfics*, Barcelona 1932, p. 202).

13. Hom pot constatar això en la impugnació que Amat féu de Nicola Spedalieri en les *Seis cartas a Irénico* (1815-1817).

14. L'atac d'Amat contra el luxe és un tema que apareix freqüentment en els seus sermons tant els publicats com els inèdits, i que nosaltres hem analitzat en el nostre treball sobre el pensament teològic-polític de l'arquebisbe de Palmira.

15. Amb això ens referim a l'aferament d'Amat al tomisme més tost bataller que esgrimí tota la seva vida. Aquí, a més, cal dir que el reformisme religiós de la majoria dels «il·lustrats» espanyols comportava, com en altres llocs, un retorn al tomisme pur, al rigorisme moral i a una devaluació de la llibertat humana que els situava ben lluny dels principis de les *Lumières* —de la vera Il·lustració— i dels diversos tipus d'*Aufklärungen* i d'altres modalitats d'Il·lustracions europees.

2. *Afrancesament*

L'estudi de l'actuació de l'abat de San Ildefonso de la Granja i ex-confessor de Carles IV durant el breu regnat de Josep Bonaparte a Espanya ens ha mogut a considerar-lo com a *afrancesat*. Així ens ho demostra la seva pastoral del 3 de juny de 1808, on Amat inculca als pocs feligresos de la seva abadia l'*obediència* als designis que el *gran* Napoleó tenia sobre la Península després de la *lliure* renúncia que els Borbons havien fet del tron espanyol¹⁶. Aquesta primera presa de posició, desmentida posteriorment en altres dues pastorals, és corroborada per l'acceptació d'Amat de la comanda de l'Orde d'Espanya, dels nomenaments de bisbe d'Osma, de visitador de les religioses de Madrid i del càrrec més informal de consultor del Ministeri de Negocis Eclesiàstics del govern josepí. Aquest decantament pels Bonaparte és el que també palesen el llibre *Deberes del cristiano hacia la potestad pública* (1813) i altres escrits del de Palmira que no foren lliurats a la impremta¹⁷.

Les raons que impel·liren Amat a optar per Josep I creiem que poden ésser explicades pel seu providencialisme d'origen augustinia i per un tomisme radical que menen l'arquebisbe a acollir els canvis de les diverses formes de govern polític com a efecte de la permissió divina. Altres motius serien els convenciment de l'ex-confessor de Carles IV del legitimisme de la dinastia bonapartista, la necessitat d'introduir a Espanya una eficaç reforma política i econòmica, que l'arquebisbe creia assegurada amb el nou rei, i la conveniència de continuar comptant amb les colònies americanes que una no desitjada guerra civil entre els habitants de la metròpoli hauria fomentat encara més llurs afanys emancipadors. Finalment, pensem que Amat donà el seu suport als Bonaparte perquè veia en Josep I la possibilitat d'actuar la reforma de l'Església espanyola en l'orientació gal·licana que a França volgué donar-li l'emperador Napoleó I.

Per acabar aquestes ratlles dedicades a l'afrancesament d'Amat, podríem encara assenyalar que alguns dels seus amics de Madrid es prestaren també a col·laborar amb més o menys intensitat amb Josep I. Aquest fou el cas de José Vargas Ponce, Martín Fernández Navarrete, Ramón Cabrerá, Agustí Ginesta, Estanislao de Lugo, José Joven Salas, José de la Canal

---

16. La pastoral del 3 de juny de 1808 tingué diverses impugnacions. A Catalunya fou atacada des de Tarragona, precisament on Amat havia estat canonge, en un pamflet que porta el títol de *Reflexiones político-christianas sobre la carta pastoral, que D. Félix Amat, Arzobispo de Palmyra y abad de San Ildefonso, del Consejo de S.M., etc. Dirigida al clero y demás fieles de su abadía. La consagran a los MM.II.SS. de la Junta de Gobierno de la Ciudad de Tarragona unos fieles vasallos de S.M. Don Fernando VII, Tarragona [1808]*.

En canvi, la pastoral del 3 de juny fou defensada pel dominic Vinyes, catedràtic de Cervera, en dos escrits que publicà el biògraf del de Palmira. Vegeu TORRES AMAT, *Apéndice* 260-265.

17. *Disertación sobre la profecía de Jeremías acerca de la guerra de Nabucodonosor contra los judíos [1809]* i *Disertación sobre la guerra de los judíos en tiempos de los Macabeos [1809]*. Ambdós treballs foren reproduïts pel seu biògraf (TORRES AMAT, *Apéndice* 326-399).

i Agustín Merino¹⁸. Tots aquests personatges hagueren de sofrir les conseqüències de la desfeta de Josep Bonaparte amb la repressió a què foren sotmesos els titllats d'ésser afectes als francesos. El mateix arquebisbe de Palmira, sota l'acusació d'*afrancesat*, hagué d'abandonar Madrid per ordre del govern de Ferran VII el mes de juliol de 1814. A Catalunya, Fèlix Amat passà quasi tres anys a Sallent per a establir-se després a Sentmenat i finalment a Barcelona, on morí en 1824.

3. *Liberalisme*

Sense deixar la dimensió política del pensament de Fèlix Amat, l'anàlisi dels seus escrits ens mena a bandejar l'opinió que comunament hom en té com a liberal. Així ho demostren en primer lloc els seus judicis negatius sobre la Constitució de 1812:

«La nueva Constitución o proyecto de ella, abate del todo los aristócratas, y aparenta dejar a la monarquía bajo las riendas del pueblo solo; y los efectos naturales han de ser primero la anarquía, y luego la exaltación del gobierno militar, que es decir el verdadero despotismo.»¹⁹

La impugnació d'Amat que porta el títol de *Seis cartas a Irénico* (1815-1817), adreçada a combatre les idees del contracte social divulgades per Nicola Spedalieri en el llibre *Dei diritti dell'uomo* (1791), palesa encara més una presa de posició que contrasta de totes passades amb els postulats liberals.

Al costat dels dos escrits acabats d'esmentar hi ha, però, altres obres de Fèlix Amat en què abonava la política religiosa de les Corts liberals de 1820-1823, que podrien fer pensar en una eventual evolució de l'autor envers el liberalisme. Una de les produccions a què ens referim són els tres volums de les *Observaciones pacíficas sobre la potestad eclesiástica* (1817-1822), que en un principi, i des d'una perspectiva clarament gal·licana, anaven encaminades a demostrar la independència del poder civil respecte de la potestat eclesiàstica i que en realitat es convertiren en un reconeixement

18. Fèlix Torres i Amat diu que el seu oncle tenia una selecta tertúlia a Madrid, de la qual, ultra els personatges suara esmentats, formaven part Gregorio López Castrillo, Antonio Cuesta i Ignasi de Sallés, marquès de Puerto Nuevo. El biògraf d'Amat afegeix que a la tardor de 1813, quan Josep I deixà definitivament la capital del regne, a la tertúlia de l'arquebisbe s'afegiren alguns diputats que vingueren de Cadis a Madrid. Especialment mantenien tractes amb F. Amat els representants de Catalunya com Marés, Llocer, Ros, Rey, Anglasesell i Lasala.

Aquí, potser caldria que ens referíssim a Jaume Amat, germà de Fèlix, i a Domènec Badia conegut per Alí-Bei. Ambdós individus ostentaren càrrecs a Segòvia que els foren atorgats per Josep I. A causa dels vincles familiars o de l'amicícia, i també a causa del veïnatge de Segòvia amb la Granja, l'abat de San Ildelfonso mantingué un tracte continu amb el seu germà Jaume i amb l'amic Badia fins que el primer es traslladà a Madrid l'any 1810.

19. [*Reflexiones de Félix Amat sobre la Constitución de 1812*]: ATA G11 R.5.434 106.

ment de la potestat del poder de l'Estat *in spiritualibus*. En esdevenir-se, però, el trienni liberal, Amat canvià el projecte inicial de les *Observaciones pacíficas* passant a tractar de les relacions entre l'Església i l'Estat durant el segon experiment liberal espanyol. Així, *Macario Padua Melato*, que era el pseudònim d'Amat, exposava les seves opinions respecte a la supressió dels béns eclesiàstics, la reducció del clergat regular i secular i la provisió per l'Estat de les seus vacants independentment de l'aprovació de la Santa Seu; val a dir que Amat es pronunciava sobre les mesures que fins aleshores les Corts havien anat emprenent en allò que afectava l'organització eclesiàstica.

D'acord, doncs, amb l'orientació de les *Observaciones pacíficas*, Melato s'hi manifestava fortament regalista i episcopalista. De la mateixa manera apareixia també en la *Carta séptima* (1821) i *octava a Irénico* (1823), que són una continuació de la temàtica de darrera hora introduïda en les *Observaciones*.

Abans de dilucidar la contradicció que, aparentment, hi ha en els escrits de Fèlix Amat pel que fa al liberalisme, caldria que ens deturéssim una mica més comentant les *Observaciones pacíficas*. Primer de tot podríem considerar el veritable influx que aquesta obra tingué durant el trienni liberal. No és pas fàcil de respondre a aquesta qüestió. El nunci Giustiniani creia que les *Observaciones pacíficas* i les *Cartas setena i octava a Irénico* obeïen al propòsit d'Amat de donar suport als projectes de llei que afectaven l'Església, i que això tingué el seu efecte, puix, segons el nunci, aquestes obres foren utilitzades per la Comissió Eclesiàstica de les Corts²⁰. De manera semblant opinava el bisbe de Lleida Simón Rentería y Reyes, que a més estava convençut que una part de les *Observaciones pacíficas* havien estat escrites per encàrrec de les mateixes Corts i del govern als quals Amat volia complaure perquè fessin bisbe de Barcelona el seu nebot Fèlix, que, com l'oncle, monsenyor Rentería i el nunci Giustiniani tenien per *janenistes*²¹. Respecte a les opinions d'aquests prelats, només podem afirmar que entre els diputats a Corts les *Observaciones pacíficas* foren llegides per Agustín Argüelles, Joaquim Llorenç Villanueva, Gregorio López de Castriello, Hermenter Martí, Jaume Creus, Veremundo Arias Teixero i Ramon Llätzer de Dou²², i que les *Observaciones* foren utilitzades com a argu-

20. Despatx del nunci Giacomo Giustiniani al cardenal Ercole Consalvi, secretari d'Estat [-] 2 de juliol de 1821: *Archivio Segreto Vaticano* (= ASV), *AN Madrid* 247.

21. Carta del bisbe de Lleida, Simón de Rentería al nunci Giacomo Giustiniani. Lleida, 11 de desembre de 1823: ASV *AN Madrid* 275.

22. A més de l'arquebisbe Creus de Tarragona, les *Observaciones pacíficas* foren enviades pel seu autor a altres prelats, com els arquebisbes Bergosa de Tarragona, Arias Teixeira de València i Mon i Velarde de Sevilla, els bisbes Schar de Barcelona, Strauch de Vic, Francès d'Urgell i López Castriello, auxiliar de Madrid. Entre les amistats de l'arquebisbe i del seu nebot Fèlix que es trobaven a l'estranger i que igualment reberen aquesta obra figuren l'ex-inquisidor general José Ramón de Arce, el cavaller Estanislao de Lugo, el protestant Lissignol, l'anglicà Cheap, l'arquebisbe de Puerto Rico, Pedro Gutiérrez de Cos, i el diplomàtic espanyol Antonio López de Córdoba, resident aleshores a Estambul.

ment d'autoritat per la Comissió Eclesiàstica²³. Amb el mateix fi, l'obra d'Amat fou emprada igualment per J. L. Villanueva²⁴ i fra Roc d'Olzinelles²⁵ contra Arias Teixeira i Juan Antonio Llorente respectivament. Joaquim Valls, doctoral de la Seu d'Urgell, i Joan Corminas, l'autor del *Suplemento a les Memorias para formar un diccionario de autores catalanes* de F. Torres i Amat, defensaren públicament les *Observaciones pacíficas* i per això ambdós eclesiàstics hagueren de sotmetre's a sengles processos durant la repressió absolutista en ésser acusats de *liberals* i fins de *jansenistes*²⁶.

Si les *Observaciones pacíficas* tingueren acèrrims partidaris —entre els quals caldria també incloure Ballot i els agustins La Canal i Merino—, no els mancaren fortes crítiques per part d'homes tan vinculats a l'autor d'aquest escrit com Dou²⁷, González de Posada²⁸, o eminents eclesiàstics com el cardenal Cienfuegos, arquebisbe de Sevilla. L'obra de Melato a què ens referim fou finalment prohibida per Roma el 26 de març de 1826. Dos anys abans havia mort a Barcelona l'arquebisbe de Palmira, l'11 de novem-

23. *Dictamen de la Comisión Eclesiástica sobre el nuevo plan de Iglesias Metropolitanas y Catedrales* presentat a les Corts el 15 de maig de 1821.

24. Es tracta de les *Cartas de D. Roque Leal sobre la representación del Arzobispo de Valencia a las Cortes*, Madrid 1820-1821.

25. Fra Roc d'Olzinelles amb el dominic Joan Tàpies havia rebut l'encàrrec de Pere Avel·là, vicari general de Barcelona, de censurar el *Projet d'une Constitution civil religieuse* de J.A. Llorente. A la vista de la censura negativa dels dos religiosos, Avel·là denegà la llicència per a la publicació d'aquesta obra, l'any 1820. Llorente, indignat, impugnà la censura del *Projet d'une Constitution* amb una *Respuesta a la Censura de Fray Roque Olzinelles* (1821), impugnació que fou publicada i defensada per l'advocat Antoni Gassot i Gispert de la *Sociedad barcinonense de Buenos amigos*. Fra Roc d'Olzinelles contestà l'autor del *Projet* amb les *Observaciones sobre la respuesta de Llorente*, Barcelona 1821. Per la seva banda, Llorente afegí unes *Adiciones a la Respuesta a la Censura* (1821), que el benedictí de Ripoll rebutjà amb un altre escrit, *Observaciones sobre la Apología Católica*, Barcelona 1822.

26. Del procés de Valls, en tenim esment per la documentació *Sobre relajación al juramento instaurado por el Dr. D. Isidro Valls, canónigo Doctoral de Urgel*, conservada a l'*Arxiu Diocesà d'Urgell. Processos Varis 1825*, caixa n. 201, que gentilmente ens ha fet arribar Mn. Benigne Marquès, arxiver diocesà de la Seu d'Urgell. De l'altre procés de Cormines en parla el mateix interfecte en una lletra adreçada a Fèlix Torres i Amat, Cervera, 3 de novembre de 1826: ATA G5 R.5.479 403.

Fèlix Amat durant la seva estada a Barcelona, de 1822 a 1824, formà un ample cercle d'amistats, algunes de les quals hagueren de sofrir la repressió absolutista. Heus-ne ací els noms: els canonges Francesc Pou i Jacint Costa, l'ex-agustí Albert Pujol i el rector de Sant Jaume, Josep Antoni Isart. Altres personatges que visitaven assíduament l'arquebisbe eren: Josep Munt, rector de Sant Cugat del Rec, Fr. Ramón Franco, Francesc Carbonell, Bonaventura Gassó, Pròsper de Bofarull, Francesc Estalella, Joaquim Rey, el general José de Santocildes, el marquès de Casa-Cagigal i José Martí.

27. Vet aquí el que sobre les *Observaciones pacíficas* deia Dou: «En ellas todo es hostil, gracias a sus Castrillos, Marinas Villanuevas y otros Santos padres de un cuño nuevo, esto es, que quieren hacer servir el mando político de los primeros siglos de la Iglesia, cuando deberían interesarse por el tiempo posterior de Constantino.» Carta de Ramon Llätzer de Dou a F. Torres i Amat. Cervera, 8 d'octubre de 1822: ATA G108 R.5.437 352-353.

28. González de Posada compara la doctrina de les *Observaciones pacíficas* amb l'exposada pel baró de Holbach en la *Morale Universelle*. Carta de Carlos González de Posada a F. Torres i Amat: ATA G121 R.5.433 233.

bre de 1824. El prelat, però, ja havia estat advertit en diverses ocasions pel nunci i per la mateixa Santa Seu que hom preparava la prohibició de les *Observaciones pacificas* i ensem li era demanada una retractació «lisa y llana» d'aquesta obra, a la qual cosa el de Palmira es negà. En això probablement hom pot veure no tant un acte de desobediència envers el Papa com una mostra del valor que l'arquebisbe concedia a la dignitat de la pròpia consciència.

Un cop les *Observaciones pacificas* foren incloses en l'Índex romà, diversos prelats espanyols en prohibiren la lectura en llurs respectives diòcesis. Entre aquests bisbes hi havia amics personals d'Amat, com Pau Sichar de Barcelona i Jaume Creus de Tarragona²⁹. Arran de la defensa que del seu oncle emprengué Fèlix Torres i Amat, vingueren les refutacions de les idees de Melato per part del mataroní Jaume Cabot, catedràtic del Seminari de Barcelona³⁰, de Jaume Balmes³¹ i del jesuïta italià Giacomo Mazio³². Tots aquests teòlegs, ultra ajudar a perfilar allò que entenien per «jansenisme», presenten un gran interès pel fet de mostrar, segons ells, els motius —mai manifestats per la Santa Seu— pels quals foren condemnades per Roma les *Observaciones pacificas*. Els punts comuns d'aquestes impugnacions podrien ésser sintetitzats dient que l'obra de Melato contenia «errors disciplinars» sobre l'exercici de la jurisdicció del Papa, la confirmació de bisbes, la reforma dels regulars, l'alienació dels béns eclesiàstics, la submissió de la potestat eclesiàstica a la civil i sobre la supressió de la Inquisició; i «errors dogmàtics», «heretgia» i cisma. En definitiva, els apòlogets «ultramuntans» consideraven Amat *jansenista*.

---

29. Els bisbes que prohibiren la lectura de les *Observaciones pacificas* en llurs diòcesis després de la condemna romana foren el de Tuy, Juan García Benito, el de Jaén, Andrés Esteban y Gómez, l'arquebisbe de València, Simon López Garcíia, el bisbe de Cartagena, José Antonio de Azpeitia Sáenz de Santamaria, i el de Lugo, Hipólito Sánchez Rangel.

El bisbe Sichar de Barcelona amb la col·laboració de Pere Avellà, amic d'Amat i del seu nebot, nomenaria una comissió de teòlegs per a censurar l'obra de Melato que després fou enviada a Roma, i de la qual nosaltres hem transcrit les parts més importants.

30. Abans de Cabot ja havien combatut l'obra de Melato tres autors anònims. Ho feren igualment Fr. Francés Aragonés, *Cartas del Filósofo Arrinconado* (1821-1822), Fr. Manuel Cúndaro (1823) i Fr. Tomàs Bou, *Quatre converses entre dos personatges dits Albert i Pasqual* (1823).

Fèlix Torres i Amat, ja bisbe d'Astorga, sortí en defensa del seu oncle en dos escrits: [*Carta Pastoral del 6 de agosto de 1842*] i *Apologia católica de las Observaciones pacificas*, Madrid 1843. Jaume Cabot impugnà la defensa de Torres i Amat en tres opuscles: *Algunas serias reflexiones de J.C. sobre la carta pastoral del I.S.D. Félix Torres Amat*, Barcelona 1842; *El Papa ha condenado y prohibido la pastoral del Obispo de Astorga*, Barcelona 1844, i *Conferencias entre D. Lino y D. Cleto*, Barcelona 1845.

31. J. BALMES, *Consideraciones sobre la «Apología Católica» de las «Observaciones pacificas» del Ilmo. Sr. Arzobispo de Palmira*, dins *La Sociedad* 2 (1844) 226 s; Íd., *Obras Completas* IX, Barcelona 1925, pp. 307-399.

32. G. MAZIO, *Diseño della Chiesa militante; opera di Monsig. Filippo [Fèlix] Amat arcivescovo di Palmira (art. 1)*, dins: N. DE LUCA, *Annali delle scienze religiose* 2 (1836) 55-103.

Cal dir que l'obra que ataca Mazio, *Diseño de la Iglesia militante*, Madrid 1834, és un resum de les doctrines d'Amat contingudes en les *Observaciones pacificas*.

Després d'aquesta excursió pel contingut i la història de les *Observaciones pacíficas* retornem ara a la pregunta més amunt plantejada sobre el liberalisme de Fèlix Amat; això és, si a la vista del testimoni del mateix arquebisbe respecte a les seves suspicàcies enfront de la Constitució de 1812 i dels atacs que féu contra el contracte social per una banda, i per l'altra, la defensa d'algunes providències de les Corts liberals de 1820-1823, hom podria pensar en un possible acostament del de Palmira a les tesis liberals. Una hipòtesi com aquesta s'esvaeix per ella mateixa en constatar que Amat aplaudí en 1823 la intervenció militar de la França absolutista amb la qual finia el segon experiment liberal espanyol³³ i pel fet que un any després, en 1824, en un altre escrit hagués fet pròpia la idea del dominic Rosselli, segons la qual allò que més convenia al bon govern polític era precisament la monarquia absoluta³⁴.

Aquestes darreres preses de posició són ben comprensibles en un home que, no havent assimilat els conceptes fonamentals de la Il·lustració —compatibles, és clar, amb la fe— no era partícep de les *Lumières*, que desemboquen en el liberalisme. Aquesta diversa manera de situar-se respecte a la Il·lustració és endemés el que separava radicalment els liberals de Cadis dels *afrancesats* o sostenidors del reformisme de Josep Bonaparte, els quals romanien ancorats en les tesis del despotisme il·lustrat de Carles III.

- Així, doncs, contràriament al que hom afirma, Amat no donà el seu suport a la ideologia liberal de les Corts del trienni 1820-1823, sinó més tost a llur política religiosa, que en molts aspectes coincidia amb el reformisme eclesiàstic que ell mateix propugnava. Aquí podríem afegir que Amat fou sempre fidel a les seves idees teològiques, mentre que pel que fa a les polítiques fou tothora fluctuant, puix fluctuants i subjectes a nous plantejaments foren també les circumstàncies polítiques que li tocà de viure, principalment les dels període 1808-1812. Amb tot, cal reblar que l'arquebisbe de Palmira mantingué una clara coherència amb la seva pròpia concepció teològico-política que li feia veure en els dipositaris del poder civil els *ministres de Déu* «en las cosas temporales» i el conduïa a acceptar qualsevulla forma de govern com quelcom volgut per la Providència (allò de «Deus transfert regna atque constituit» de sant Agustí), malgrat que els qui detentessin el poder fossin *usurpadors* o *tirans*. Tanmateix, hom pot pensar, un xic malèvolament, que com que la naturalesa humana és feble —ho sabia prou bé l'arquebisbe, que l'havia estudiada des de la perspectiva del pecat original—, el mateix Amat no s'escapà del tot d'aquesta feblesa a l'hora de considerar, fins i tot potser més del compte, la seva carrera eclesiàstica i la dels seus nombrosos nebots.

33. Això és el que diu Amat en la *Carta nona y última a Irénico*, Barcelona, Impr. de la Viuda Pla, 1823, p. 1.

34. *Diseño de la Iglesia Militante* 322.

4. *Jansenisme*

La darrera conclusió de l'estudi de la figura de l'arquebisbe de Palmira fa referència al seu *jansenisme*. Abans de precisar l'abast d'aquest terme referit a Amat, caldria veure quina fou la seva relació amb el moviment jansenista. Fèlix Amat, com a bon historiador, coneixia en efecte la gènesi i el contingut del jansenisme per haver llegit els seus caps de brot, Cornelius Jansen, Saint-Cyran, Nicole, Arnauld, Pascal i altres.

A Amat l'interès pel jansenisme li venia ja de molt jove, del temps que passà al costat de Climent. Mercès a l'obra de Francesc Tort, és prou sabut que el bisbe de Barcelona tingué una certa vinculació amb alguns jansenistes francesos, de manera especial amb l'*abbé* Clément, que el visità a la ciutat comtal —i a qui el patge Amat conegué al palau del bisbe—, que li feien arribar diversa literatura de la produïda pels solitaris de Port-Royal. Una prova de la sensibilitat de Climent envers la qüestió jansenista la constitueix la seva famosa pastoral de 1769 on defensava l'església d'Utrecht³⁵. El bisbe de Barcelona aquesta simpatia pels jansenistes la tenia ja quan era a València, on la compartia, amb les matisacions que calgui fer, amb Felipe Bertran, Josep Tormo, Rafael Lasala i J. L. Villanueva. A través del seu bisbe, fou com Amat es pogué relacionar també amb els cercles *jansenistes* de la Península, amb el cenacle madrileny de la comtessa de Montijo, integrat per Estanislao de Lugo, Antonio de Palafox, Antonio Távira, Ramón Cabrera i altres³⁶. Més tard, gràcies a l'arquebisbe Armanyà, Amat conegué també a Madrid els agustins La Canal i Merino, el fiscal Codina i l'advocat Joven Salas, influïts així mateix pels aires del *jansenisme* regalista que respiraven a la cort. Igualment, el qui aleshores era canonge magistral de Tarragona contragué una duradora amistat amb els canonges professors de la col·legiata i dels *Reales Estudios* de San Isidro: Falomir, González de Posada, López Castrillo, Martínez Marina, Joaquín Ibarra, Berdejo i Camino. Trenta anys després de la primera anada a Madrid, quan l'arquebisbe de Palmira es trobava ja exiliat a Catalunya, Amat agrupà entorn seu, a més del nebot Fèlix, alguns dels catalans blasmatos de *jansenistes* com Hermenter Martí, Joan Corminas, Isidre Valls i Roc d'Olzinelles. En el sentit en què ara parlem, caldria esmentar la figura del bisbe de Barcelona Pedro Díaz de Valdés (1798-1807), a qui Amat coneixia des de l'època en què el primer treballava a Barcelona al servei de la Inquisició³⁷.

35. Vegeu TORT MITJANS, *El obispo de Barcelona Josep Climent* 103-117. De la pastoral de Climent n'hi ha un exemplar manuscrit al *Seminari d'Història Ecclesiàstica Contemporània* de la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona.

36. Sobre la comtessa de Montijo i el seu cercle «jansenista», vegeu P. de DEMERSON, *Maria Francisca de Sales Portocarrero, condesa de Montijo, una figura de la Il·lustració*, Madrid 1975.

37. Respecte d'aquesta figura no gaire coneguda, vegeu BONET I BALTA, *Introducció i cloenda*, dins: TORT MITJANS, *El Obispo de Barcelona Josep Climent XIX-XXVII*, i els estudis de Joan Bada i Eliàs sobre Díaz de Valdés apareguts en *Anthologica Annua* 19 (1971) 651-674 i *Pedralbes* 2 (1982) 163-176.

Per la nostra banda, creiem haver descobert en l'obra de l'arquebisbe de Palmira alguns aspectes que l'acosten al jansenisme del Sis-cents. Insistim, però, que es tracta sols d'un acostament, no pas de l'assimilació de tots els seus continguts. De fet, és així com veiem la relació d'Amat amb el jansenisme. Per això, a l'hora d'ocupar-nos de la particular connexió del de Palmira amb aquest moviment hem preferit d'emprar com a més exacte l'adjectiu *parajansenista*: un mot que, mentre al·ludeix al ver jansenisme francès, evita ensems una total identificació amb aquest. És en aquest sentit, doncs, que ens referim a Fèlix Amat com a *jansenista*.

El jansenisme de l'arquebisbe de Palmira es reflecteix sobretot en la seva oposició a les doctrines dels jesuïtes i al mateix temps en el seu episcopalisme i regalisme. Hom pot sentir encara el ressò de les lluites entre jansenistes i la Companyia de Jesús en la resistència d'Amat al molinisme i al probabilisme («valle fecundo en tan venenosas víboras de las opiniones laxas»), defensats per l'*escuela jesuítica*, a les quals opinions s'oposà amb el tomisme i el probabilitisme que li fou inculcat pel bisbe Climent. El pes que aquestes doctrines tingueren en la formació del futur arquebisbe de Palmira és el que més pot ajudar a comprendre el seu capteniment, marcat per un cert pessimisme respecte a la natura humana, enfront de la Il·lustració. En suma, creiem que hom no pot pas sostenir que Amat fos sense cap mena de reserves un escrit *eclairé* quan tenia una tal concepció de la natura i de la llibertat humanes.

Pel que fa a l'episcopalisme i al regalisme, cal reblar que Fèlix Amat aquestes idees les pouà dels gal·licans i del febronianisme, però també dels jansenistes primicers que d'antuvi conrearen les tesis episcopalistes i més tard s'identificaren amb el gal·licanisme en l'accepció de regalisme que hom dona a aquest terme a Espanya. Aquest conjunt d'idees (episcopalisme i regalisme) són les que haurien induït Amat a reclamar el retorn a la *disciplina eclesiàstica primitiva* i a la de l'*España goda*, a combatre la infal·libilitat personal del Papa i el concepte que de la seva *plenitudo potestatis* tenien els *romanos*, a saber les doctrines sostingudes per la Cúria, per la major part dels jesuïtes³⁸ i pels ultramuntans, de manera especial els de

---

38. Amat participava dels sentiments antijesuïtes dels seus mestres Climent i Armanyà, una actitud que mantingué almenys fins a la restauració de la Companyia de Jesús. L'oposició als fills de sant Ignasi, hom la pot veure reflectida en diversos escrits de l'arquebisbe de Palmira, de manera especial en el *Dictamen sobre las causas de la Revolución de Francia de Lorenzo Hervás y Panduro*, Madrid, 27 de setiembre de 1803, dins: TORRES AMAT, *Apéndice 172-188* i [*Informe sobre la Historia sacro-profana de D. Tomás Borrego*], San Ildefonso, 1 de agosto de 1806, dins ÍD., *Apéndice 232-235*.

L'esmentat antijesuïtisme del de Palmira no fou, tanmateix, un obstacle perquè aquest eclesiàstic pogués mantenir una sincera relació amb els jesuïtes catalans Bonaventura Prats i Joan Francesc Masdéu, com també amb altres personatges molt lligats a la Companyia, com Dou i Vega, que Amat anomenava «germanets» dels pares suara citats. Hem de remarcar, però, que l'arquebisbe estava només d'acord amb el que ell en deia «*escuela jesuítica*», amb el regalisme que defensaven Dou i Vega i encara més amb el gal·licanisme *more hispanico* que sostenia el P. Masdéu. Discrepava, això sí, del molinisme i el probabilisme dels jesuïtes.

la França dels inicis del Vuit-cents com Bonald, de Maistre i el primer Lamennais, durament atacats per l'arquebisbe de Palmira. Remarquem que, precisament, pels seus embats contra les teories que representaven els ultramuntans de diversa espècie, al de Palmira li fou donat el penjament de *jansenista* pels artífexs de la prohibició romana de la seva obra (*Observaciones pacíficas* i *Diseño de la Iglesia militante* – aquest escrit fou igualment posat a l'Índex romà en 1840), com també per part de tots els seus nombrosos opositors. En la primera meitat del segle XIX, doncs, l'acusació de *jansenisme*, almenys aplicada a Amat, conglobava sobretot els conceptes d'episcopalisme i de regalisme, que els mateixos que la feien servir reportaven tothora al jansenisme del segle dissetè.

Voldríem encara insistir en dos punts de tot el que fins ara hem recollit sobre l'eclesiologia política de Fèlix Amat. El primer té a veure amb el jansenisme i amb els seus dos components més rellevants: l'episcopalisme i el regalisme. Respecte a l'episcopalisme, podem dir que les obres d'Amat suposen una rica reflexió sobre la figura i la missió del bisbe dins l'Església; tanmateix, en ésser totalment lligada a l'episcopalisme gal·licà, especialment al de Bossuet, i al parajansenisme d'alguns dels autors més considerats per Amat, com Pereira, Cestari i fins Febronius, l'eclesiologia del de Palmira no podia coincidir amb aquella altra que seria elaborada i definida pel concili Vaticà I i més tard pel Vaticà II. En aquest sentit no foren els jansenistes sinó els teòlegs ultramuntans més moderats com el jesuïta Bolgeni, amb qui Amat discrepava, els qui intuïren i prepararen els nous corrents eclesiològics oficialment reconeguts pels dos concilis suara citats.

Quant al regalisme d'Amat, hem de concloure que el seu fou un regalisme ultrancer i anticurial, de coloració jansenista, que el portà a admetre la dependència de l'Església respecte de l'Estat. En això el deixeble de Climent es distancià del seu mestre. No endebades havien passat molts anys des de la guerra de Successió i amb ells s'havien tancat les ferides que obrí a l'antiga Corona d'Aragó, i que aleshores impossibilitaren un regalisme radical a la faisó de van Espen. Amat és un exemple i culminació del canvi que es produí entre els bisbes catalans, valencians i dels d'Espanya en general en bandejar sota el regnat de Carles III llur passada malfiança envers el regalisme. Si hom exceptua Climent, la majoria dels prelats catalans formen un conjunt de notes del comú regalisme a to menor que aquí imperà a partir de la segona meitat del Set-cents. L'arquebisbe de Palmira no fou pas un regalista de poca substància; tanmateix evità tothora de separar-se de la disciplina vigent en l'Església universal. Amat aprofitarà, això sí, totes les situacions històriques que visqué d'incomunicació o de ruptura entre el poder polític d'Espanya i la Santa Seu —allò que ell anomenava «circunstancias extraordinarias»— per reclamar a l'Estat l'exercici de l'autoritat que li reconeixia sobre la *disciplina pública*, dins la qual entrava l'Església; unes prerrogatives, és clar, que Amat esperava que fossin actuades en la direcció de l'episcopalisme regalista.

El segon punt que ens hem proposat de comentar és que el parajansenisme de Fèlix Amat, contràriament al que sosté Appolis i altres reconeguts

historiadors, no condueix necessàriament al liberalisme. En el nostre cas podríem admetre que a través del seu influx i per una successiva evolució, el pensament polític-teològic de l'arquebisbe de Palmira pogué portar —com de fet així s'esdevingué amb aquells qui més el seguiren, el seu nebot Fèlix i fins i tot Villanueva— a un liberalisme de profunda empremta regalista. Un liberalisme, el de Torres i Amat i el de Villanueva³⁹, que en tot cas no ha d'ésser identificat amb el catolicisme liberal que elaborà l'Europa de la primera meitat del segle XIX, ni amb el que a Catalunya representaren Bonaventura Carles Aribau, Joan Mañé i Flaquer, Manuel Duran i Bas, Ildefons Gatell, Eduard Maria Vilarrasa, Francesc Permanyer, Eduard Gasset i Matheu i altres⁴⁰.

5. Conclusió

La nostra conclusió final és que l'arquebisbe de Palmira constitueix un important exemple de la cultura eclesiàstica catalana i espanyola de la segona meitat del Set-cents —la constituïda fonamentalment pel regalisme i el parajansenisme. Una figura que ajuda a seguir la captivença dels anomenats *jansenistes* en relació a altres aspectes culturals, el de la Il·lustració; polítics, com l'afrancesament i el liberalisme, i eclesiològics, com l'episcopalisme i el regalisme. Al mateix temps, però, Fèlix Amat és un exponent d'una cultura que, per ésser, precisament, del Set-cents, començava ja a ésser superada en el segle XIX —menys en el cas d'Amat, del tot en el del seu nebot Fèlix—, tant més si hom la compara amb la nova sensibilitat que en els camps polític i eclesiològic s'estava imposant, sobretot a França, en el catolicisme europeu del Vuit-cents.

En síntesi, Fèlix Amat fou parajansenista; per això limità la seva plena adhesió a la «Il·lustració» espanyola i, en conseqüència, tant s'acostà a les posicions afrancesades com s'allunyava del liberalisme.

Ramon CORTS I BLAY

Parròquia de Sant Gregori Taumaturg
08021 BARCELONA

39. Per mostrar algun punt de la influència que Amat exercí sobre Villanueva ens remetem a algunes pàgines de l'estudi de J. LABOA, *Doctrina canònica del Dr. Villanueva. Su actuación en el conflicto entre la Santa Sede y el Gobierno de España (1820-1823)*, Vitoria 1957.

40. Vegeu J. BONET - C. MARTÍ, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques: 1881-1888*, Barcelona 1990, pp. 11-12. Creiem que hom no podria fer un estudi de la història del corrent il·lustrat dins el catolicisme català —com diuen Mn. Bonet i Mn. Martí— que mena al catolicisme liberal sense tenir en compte les dues grans figures de Fèlix Amat i del seu nebot el bisbe d'Astorga.

Summary

The figure of Fèlix Amat within the Catalan and Spanish boundary is a sample of the European Ecclesiastical culture of the XVII C., the one formed mainly by Regality and Jansenism. The second component, Jansenism, determines basically the cultural attitude facing the Enlightenment and it informs his Theology and political Ecclesiology. Certainly his Jansenism marks his position in front of the *Enlightenment* and makes Amat a pre-illustrated within full Enlightenment. What gets him nearer the «Enlightenment» —understood according to other European *Aufklärungen*— is his radicalization of the Ecclesiastical reformation. On the political field Amat was *French-like* and *anti-liberal* since not having assimilated the basic concepts of the Enlightenment —compatible with faith of course— could not accept the *Lumières'* political postulates leading towards Liberalism. Fèlix Amat's *Jansenism* is clear above all in his opposition to the Jesuitical doctrines (probabilism and defense of the Pope's prerogatives) and also in his Episcopatism and Regality (drawn out from Gallicans and Febronianism but also from the authentical French Jansenists of the XVII C.). Due to his Episcopalist and Regalist thesis, Rome forbade several of his works since the Roman Curia considered them jansenistic —a too simplistic judgement on their part probably. No doubt Amat is an important exponent of the Spanish Ecclesiastical culture which, as in other cases of the Spanish area, was beginning to vanquish during the XIX C., moreover if it is compared with the new sensibility that was spreading on the Political and Ecclesiological field, mainly in France, in the European Catholicism of the Eight-hundreds. Summing up Fèlix Amat was in fact a para-jansenist; for that reason he limited his full adhesion to the Spanish «Enlightenment» and consequently at times he got near the French positions and away from Liberalism.